

Myndigheters och andra aktörers ansvar och stöd vid utbrott

Här ger Livsmedelsverket vägledning om hur kraven i lagstiftningen kan uppnås. Vägledningen är inte bindande och utesluter inte andra sätt att uppfylla kraven.

I det här avsnittet beskrivs vilket ansvar och uppdrag myndigheter och övriga aktörer har vid ett utbrott samt vilket stöd de kan ge.

Utbrottsutredning Vem gör vad?

1. Smittskyddsenheten

I varje region finns en myndighet som ansvarar för smittskyddet, Smittskyddsläkaren. Den är organiserad i smittskyddsenheter som inom en och samma region kan ha kontor på flera orter. Vid varje smittskyddsenhet finns en smittskyddsläkare samt ibland en eller flera biträdande smittskyddsläkare. Smittskyddsläkaren har ett samlat ansvar för smittskyddsarbetet inom det område där han eller hon verkar, vilket framgår av 6 kap. 1 § smittskyddslagen. Enligt smittskyddslagen (2004:168) ska smittskyddsläkaren planera, organisera och leda smittskyddet och verka för effektivitet och samordning. Mer specifikt ska smittskyddsläkaren enligt 6 kap. smittskyddslagen bland annat

- vidta förebyggande åtgärder mot smittsamma sjukdomar
- se till att allmänheten har tillgång till den information som behövs för att var och en ska kunna skydda sig mot smittsamma sjukdomar
- se till att åtgärder vidtas för att spåra smittkällor och personer som kan ha utsatts för smitta
- se till att ändamålsenliga råd och förhållningsregler ges till dem som kan ha smittats samt att dessa får det stöd eller den vård som påkallas av sjukdomen eller smittrisken
- genom sin expertkompetens inom epidemiologi, genomföra en epidemiologisk utredning vid utbrott av livsmedels- eller dricksvattenburen smitta

- informera andra myndigheter om djur eller objekt som sprider smitta i samverkan med kontrollmyndigheten och berörda centrala myndigheter.

Laboratorier och behandlande läkare gör anmälningar till smittskyddsenheten i det nationella anmälningsystemet SmiNet som även Folkhälsomyndigheten har tillgång till. I SmiNet kan gemensamma utredningar skapas mellan smittskyddsenheten och Folkhälsomyndigheten.

2. Den kommunala kontrollmyndigheten

Den kommunala kontrollmyndigheten har en central roll vid de livsmedels- eller dricksvattenburna smittor som utgår ifrån eller påverkar den aktuella kommunen. Om smittskyddsläkaren underrättar kommunen om att smitta sprids eller misstänks spridas genom livsmedel så är kommunen skyldig att omedelbart vidta de åtgärder som behövs för att spåra smittan och se till att smittan stoppas. Se 25 § livsmedelslagen (2006:804). Den kommunala kontrollmyndigheten som utövar tillsyn enligt livsmedelslagen ska, i samarbete med smittskyddsläkare, länsstyrelse och Folkhälsomyndigheten, genomföra epidemiologiska utredningar av livsmedelsutbrott. Se 4 § LIVSFS 2005:7. Utredningen skall i förekommande fall även ske i samverkan med andra berörda tillsynsmyndigheter. Resultaten av utredningarna skall snarast rapporteras till Livsmedelsverket.

Kommunen, i detta fall miljö- och hälsoskydds nämnden eller motsvarande nämnd, är enligt livsmedelsförordningen ansvarig lokal kontrollmyndighet för huvuddelen av livsmedelsföretagen i aktuell kommun.

Av EU-lagstiftningen framgår att livsmedel inte får släppas ut på marknaden om de inte är säkra, detta enligt artikel 14 förordning (EG) nr 178/2002. Behörig kontrollmyndighet ansvarar för att övervaka att företagen efterlever dessa regler och återkallar osäkra livsmedel som spridits på marknaden.

I kontrollmyndighetens arbete ingår att ta emot anmälningar om misstänkta fall av livsmedels- och dricksvattenburna smitta, utreda utbrotten (exempelvis genom att intervjua drabbade, genomföra inspektioner, ta prov på misstänkta livsmedel/dricksvatten och skicka för analys).

Kontrollmyndigheten har ett nära samarbete med smittskyddsenheten i regionen och är i vissa fall skyldig att informera smittskyddsläkaren, se 6 kap. 10 § smittskyddslagen (2004:168), 9 kap. 14 § miljöbalken (1998:808), 39 § livsmedelsförordningen (2006:813). Exempelvis gäller det vid indikation på livsmedels- eller dricksvattenburna smitta eftersom smittskyddsläkaren ansvarar för utredning av smitta hos människa. Kontrollmyndigheten är också skyldig att genast anmäla till Livsmedelsverket om ett livsmedel kan innebära allvarlig direkt eller indirekt risk för människors hälsa, detta enligt 38 § livsmedelsförordningen (2006:813).

Till kontrollmyndighetens uppgifter ingår också att rapportera till Livsmedelsverket vid fynd av salmonella i livsmedel, såväl fynd i offentlig kontroll, detta enligt 38 § livsmedelsförordningen (2006:813) och 17 § LIVSFS 2005:21, som i företagens egenkontroll enligt 37 § livsmedelsförordningen (2006:813).

3. Livsmedelsföretagare

Livsmedelsföretagare

- Har det primära ansvaret för livsmedelssäkerheten i sina produkter, se artikel 17 i förordningen (EG) nr 178/2002.
- Ska vid ett misstänkt utbrott där livsmedlen är eller misstänks vara skadliga för människors hälsa samverka med kontrollmyndigheten (för att underlätta utredningen), samt i vissa fall informera kontrollmyndigheten och konsumenterna. Se artikel 19 i förordning (EG) nr 178/2002.
- Ska dra tillbaka livsmedel som inte är hälsomässigt säkra, och spara livsmedlet.
- Informerar kontrollmyndigheten om de åtgärder som har vidtagits.
- Rapporterar alla fynd av salmonella i livsmedel inom egenkontrollen till kontrollmyndigheten. Se 37 § livsmedelsförordningen (2006:813).

Dricksvattenproducenter ska utreda orsaken till hälsomässiga problem med dricksvattnet, informera kontrollmyndigheten samt informera konsumenterna och ge dem råd. Se 28–30 §§ samt 32 § LIVSFS 2022:12.

4. Livsmedelsverket

Livsmedelsverket har ett övergripande ansvar för att utbrott av livsmedelsburen smitta utreds, detta enligt 8 § förordningen om övervakning av zoonoser och zoonotiska smittämnen hos djur och i livsmedel (2005:422). Livsmedelsverket har expertkompetens inom området livsmedel och dricksvatten och arbetar för att konsumenter ska få säker mat och bra dricksvatten. Ansvaret för att kontrollera livsmedelsföretag delas i huvudsak mellan Livsmedelsverket, länsstyrelserna och kommunerna. Livsmedelsverket ansvarar även för gränskontrollen för produkter som ska kontrolleras vid EU-gränsen.

Livsmedelsverket är så kallat nationellt referenslaboratorium (NRL) för ett antal områden inom kemisk och mikrobiologisk livsmedelsanalys därmed en del i de nätverk av nationella referenslaboratorier som finns i EU. Livsmedelsverket är NRL för *Listeria monocytogenes*, *campylobacter*, patogena *E. coli*, koagulaspositiva stafylokocker samt EU-referenslaboratorium (EURL) och NRL för livsmedelsburna virus.

Livsmedelsverket stöttar via utbrottsjour

Livsmedelsverket har en utbrottsjour som ger stöd till kontrollmyndigheter vid utbrott, telefonnummer 018-171415. Jouren är bemannad vardag mellan kl. 8.00 och 16.00 och kan användas av personal från externa myndigheter som kommuner, länsstyrelser, smittskyddsenheter och Folkhälsomyndigheten, men även av Livsmedelsverkets egen kontrollpersonal.

Ring om du har frågor eller funderingar om exempelvis:

- provtagning och analyser
- hur du ska bedöma livsmedelsföretagens åtgärder i samband med utbrott
- vilka råd du kan ge livsmedelsföretagaren i samband med utbrott.

Vid utbrott med spridning regionalt, nationellt eller internationellt kan Livsmedelsverket samordna spårning av livsmedel bakåt (från ett visst livsmedelsföretag till leverantörer och producenter) och framåt (från en viss producent eller leverantör till olika livsmedelsföretag).

Spåra livsmedel

Livsmedelsverkets analysstöd vid utbrott

Livsmedelsverket är ett nationellt kompetenscentrum, i vardag och i kris, för kemiska och mikrobiologiska analyser av livsmedel inklusive dricksvatten. Livsmedelsverket utför i speciella fall kostnadsfria analyser av mikrobiologiska, kemiska och allergena smittämnen/agens.

Livsmedelsverket analys- och laboratorietjänster

Livsmedelsverket samlar information om utbrott och hälsofarliga livsmedel

Livsmedelsverket får information från

- Kontrollmyndigheterna, som rapporterar resultatet av sina utbrottsutredningar
- Folkhälsomyndighetens eller smittskyddens utredningar
- Livsmedelsföretagare direkt eller via andra kontrollmyndigheter
- Inkommande RASFF eller meddelanden från INFOSAN
- Gränskontrollen
- Livsmedelsverkets utbrottsjour

Hur använder Livsmedelsverket informationen?

Viss information skickar Livsmedelsverket snabbt vidare till EU-kommissionen och därifrån sprids den till ett nätverk av kontrollmyndigheter i EU. Systemet "Rapid Alert System for Food and Feed", RASFF, är ett snabbt informationsutbyte mellan EU:s medlemsstater för information om foder eller livsmedel som finns på marknaden och som kan vara hälsofarliga. WHO har ett motsvarande globalt rapporteringssystem, INFOSAN. Deltagande länder kan där lägga in uppgifter om händelser som kan ha påverkan globalt.

RASFF

INFOSAN

Livsmedelsverket gör löpande sammanställningar av alla kommuners inrapporterade utbrott och fall. Rapporterna läggs ut på Livsmedelsverkets webbplats. Viss del av den informationen skickas till Zoonoscentret på Statens veterinärmedicinska anstalt (SVA) som gör årliga sammanställningar det nationella zoonosläget. Rapporten publiceras på deras webbplats. Dessutom skickas våra nationella utbrottsuppgifter till Europeiska kommissionen (senast maj året efter), som därefter vidarebefordrar dem till EFSA, detta enligt 10 § förordningen (2005:422) samt artikel 9 i direktiv 2003/99/EG. Inför sammanställningen av utbrottsutredningarna gör Livsmedelsverket en bedömning av om kopplingen mellan smittade personer och ett visst livsmedel kan anses vara stark eller svag.

Livsmedelsverkets rapporter

SVA sjukdomsrapporter

EFSA:s årliga rapport (The European Union summary report on trends and sources of zoonoses, zoonotic agents and food-borne outbreaks)

Kommunernas inrapporterade utbrott är viktiga underlag för

- nationella rapporter
- rapporter på EU-nivå
- riskvärderingar
- den samlade kunskapen om livsmedel och agens som är aktuella vid matförgiftning.

5. Folkhälsomyndigheten

Folkhälsomyndigheten ansvarar för samordning av smittskyddet på nationell nivå och ska ta de initiativ som krävs för att upprätthålla ett effektivt smittskydd, detta enligt 1 kap. 7 § smittskyddslagen. I det ingår att ta fram föreskrifter och rekommendationer för att minska smittspridningen vilket är uppgifter som följer av lagen (2006:1570) om skydd mot internationella hot mot människans hälsa. Myndigheten följer och vidareutvecklar smittskyddet i landet samt följer och analyserar det epidemiologiska läget, nationellt och internationellt. Folkhälsomyndigheten är även nationell kontaktpunkt för rapporteringssystemen IHR, EWRS och EPIS vilka beskrivs nedan.

Smittskyddslagen

I vissa utredningar hjälper Folkhälsomyndigheten till med råd, i andra fall deltar de aktivt i utredningsarbetet eller samordnar kommunikationen nationellt. Vänd dig till Folkhälsomyndigheten för att diskutera vilket stöd du behöver av dem vid det aktuella utbrottet.

Du når Folkhälsomyndigheten under arbetstid via växeln på telefonnummer 010-205 20 00. Om du behöver stöd övriga tider kontakta Tjänsteman i Beredskap, TiB, på telefonnummer 010-205 24 00.

Folkhälsomyndighetens hjälp vid utbrottsutredningar

Folkhälsomyndigheten ger stöd inom områdena epidemiologi, statistik och mikrobiologi.

Epidemiologi

- telefonrådgivning
- intervjustöd
- utformning och delning av enkäter
- epidemiologisk analys av insamlade data
- koordinering av utbrottsutredning.

Statistik

- synpunkter på studieupplägg och val av analysmetod
- rensning av data
- statistisk analys av insamlade data
- statistisk presentation av resultat.

Mikrobiologi

- telefonrådgivning
- mikrobiologisk typning och molekylärepidemiologiska analyser
- tolkning av analysresultat
- råd om metoder och framtagande av ny eller anpassad diagnostik
- koordinering av provinsamling

Epidemiologisk undersökning och typning beskrivs närmare i avsnittet om "Utvidgad utredning".

Utvidgad utredning

Vid vissa utbrott kan det även bli aktuellt att Folkhälsomyndigheten

- sammanställer en utbrottsrapport (i fall där Folkhälsomyndigheten har lett utredningen)
- utformar förebyggande råd
- utformar eventuella vaccinationsstrategier.

Folkhälsomyndigheten prioriterar större samt särskilt allvarliga utbrott

Oftast är det smittskyddsmyndigheten som ber Folkhälsomyndigheten om stöd. Folkhälsomyndigheten prioriterar vilka utredningar de går in som aktiv part i utifrån listan nedan. De ger alltid stöd vid utbrott enligt punkterna 1 och 2, efter resurstillgång vid 3 och 4, med vid punkt 5 endast om utbrottet ger speciell möjlighet till kompetensutveckling eller kunskapsuppbyggnad hos myndigheten och/eller smittskyddsmyndigheten.

1. Gränsöverskridande eller potentiellt gränsöverskridande utbrott där Sverige har åtagande enligt EU:s eller WHO:s regelverk.
2. Stora utbrott eller utbrott som drabbar flera landsting och där det finns tecken på fortsatt spridning av smittan då utbrottet upptäcks.
3. Stora utbrott eller utbrott som drabbar flera landsting och där det inte finns tecken på fortsatt spridning av smittan när utbrottet upptäcks.
4. Andra utbrott där smittspridningen eller utbredningen av sjukdomen är ovanlig, eller om det rör sig om en för Sverige ny smitta, och där huvudsyftet med att utreda är ökad kunskap.
5. Andra utbrott som landstingets smittskydd önskar hjälp med att utreda.

Rapportering av fall till Folkhälsomyndigheten

Behandlande läkare och kliniska laboratorier ska rapportera smittsamma sjukdomar enligt smittskyddslagen. Rapporten går samtidigt till Folkhälsomyndigheten och smittskyddsläkarna, genom SmiNet, en gemensam nationell databas. Folkhälsomyndigheten får genom denna databas en kontinuerlig överblick över det epidemiologiska läget i landet och kan upptäcka utbrott och ta initiativ till utbrottsutredningar.

Folkhälsomyndigheten informerar om pågående och avslutade utbrott på webbplatsen under "Utbrott".

SmiNet

Folkhälsomyndighetens webbplats

Folkhälsomyndighetens mikrobiella övervakningsprogram

Flera av de smittämnen som orsakar utbrott i landet ingår i myndighetens övervakningsprogram, såsom salmonella, ehec och listeria.

Programmen ger möjlighet att bevaka förändringar över tid i förekomst av smittämnen. Landets kliniska mikrobiologiska laboratorier skickar in framodlade isolat eller provmaterial till Folkhälsomyndigheten. Myndigheten utför så kallade typningsanalyser där analysvaren kan fungera som första signal att ett utbrott pågår. De kan också indikera typiska smittvägar, det vill säga visa förekomst i vissa miljöer, information som kan användas i utredningsarbetet. Det är med hjälp av typningsresultaten som man kan koppla ihop smittämne av samma typ från exempelvis människa och livsmedel i syfte att spåra smittkällan. Folkhälsomyndigheten utför analyserna avgiftsfritt.

Folkhälsomyndighetens mikrobiella övervakningsprogram

Folkhälsomyndigheten rapporterar internationellt

Rapportering av data till ECDC

Folkhälsomyndigheten rapporterar epidemiologiska data och typningsdata till ECDC:s databas TESSy som är ett europeiskt övervakningssystem som liknar det vi har på nationell nivå. Analyser och sammanställningar av medlemsländernas inrapporterade data presenteras årligen av ECDC i en årsrapport. ECDC övervakar även all molekylär typningsdata som rapporteras in. När de identifierar ett kluster av en specifik typ mellan medlemsländerna skickar de ut information för att ge möjlighet till agerande.

EWRS - Early Warning and Response System

Folkhälsomyndigheten är nationell kontaktpunkt för det europeiska varningssystemet EWRS vid ECDC. I detta system kan medlemsstaterna snabbt meddela varandra och kommissionen om utbrott av smittsamma sjukdomar eller andra hälsohot med spridning i fler än ett medlemsland eller där det finns risk för sådan spridning samt andra allvarliga händelser.

EpiPulse - European surveillance portal for infectious diseases

Folkhälsomyndigheten är även nationell kontaktpunkt för ECDC:s rapporteringsverktyg EpiPulse. Systemet är till för informationsutbyte mellan EU-medlemsstaternas folkhälsomyndigheter i syfte att signalera och utreda gränsöverskridande utbrott.

IHR - internationella hälsoreglementet

Folkhälsomyndigheten samordnar en beredskap vid allvarliga hälsohot i landet, detta enligt lagen (2006:1570) om skydd mot internationella hot mot människors hälsa, och är nationell kontaktpunkt för IHR. Det omfattar samtliga allvarliga hälsohot, såväl kemiska, biologiska som radionukleära hot (CBRN), oavsett om dessa sprids avsiktligt eller oavsiktligt. Vid händelser som kan ha internationell betydelse ansvarar Folkhälsomyndigheten för att meddela andra länder om detta.

IHR

6. Jordbruksverket

Jordbruksverket har ett övergripande ansvar för att förebygga spridning av och bekämpa smittor hos djur i människans vård samt verka för produktion av säkra livsmedel. Detta innebär även att Jordbruksverket har ett övergripande ansvar för kontroll av foder, se 3 och 13 §§ förordningen (2009:1464) med instruktion för Statens jordbruksverk. Vidare leder och samordnar Jordbruksverket bekämpningen av smittsamma sjukdomar och zoonoser hos djur med stöd av länsstyrelser, andra myndigheter och näringsorganisationer, se 2 § epizootiförordningen (1999:659) och 2 § zoonosförordningen (1999:660).

Vid utbrott där det finns misstanke om samband mellan människa och smitta hos djur kontaktas Jordbruksverket vanligen av en länsveterinär som haft kontakt med utredande smittskyddsläkare. Den vanliga ingången till Jordbruksverket är vid denna typ av ärenden alltså via länsstyrelserna. I vissa fall kommer informationen direkt från annan central myndighet.

Vid större utbrott aktiveras Jordbruksverkets krisorganisation. Bekämpningsarbetet leds då centralt från Jordbruksverket (nationell ledningscentral) enligt en särskild beslutsordning. Vid behov upprättas operativa ledningscentraler regionalt i närheten av utbrottet.

Distriktsveterinärerna, som är en del av Jordbruksverket, är verkets beredskapsorganisation i fält och har beredskap dygnet runt och finns på många olika ställen i landet.

Jordbruksverket bekämpar zoonoser med stöd av olika lagar

I zoonoslagen (1999:658) finns regler om bekämpning av zoonoser hos djur. I dagsläget är det bara salmonella som omfattas av och bekämpas med stöd av zoonoslagen, vilket framgår av Statens jordbruksverks föreskrifter (SJVFS 1999:101) om zoonotiska sjukdomar.

Med hjälp av lagen (2006:806) om provtagning på djur m.m. har Jordbruksverket möjlighet att besluta om olika åtgärder i en djurbesättning. Vilka åtgärder som beslutas beror på sjukdom och andra förutsättningar. Exempelvis vid utbrott av ehec hos människa med misstänkt koppling till djur kan Jordbruksverket ta beslut om åtgärder såsom provtagning av djur, 3 § förordningen (2006:815) om provtagning på djur, m.m.

Även epizootilagen (1999:657) omfattar vissa zoonotiska sjukdomar. De sjukdomar som omfattas av epizootilagen listas i Statens jordbruksverks föreskrifter (SJVFS 2023:15) om förebyggande och bekämpning av vissa djursjukdomar. Det är sjukdomar som räknas som allmänfarliga, vilket innebär att de

kan utgöra ett allvarligt hot mot människors eller djurs hälsa eller medföra stora ekonomiska förluster för samhället, 1 § epizootilagen (1999:657).

Detaljerade regler kring bekämpning av sjukdomar enligt zoonoslagen och epizootilagen finns bland annat i Statens jordbruksverks föreskrifter (SJVFS 2004:2) om bekämpande av salmonella hos djur och Statens jordbruksverks föreskrifter (SJVFS 2023:15) om förebyggande och bekämpning av vissa djursjukdomar.

Skyldighet att anmäla djursjukdomar

Den veterinär eller det laboratorium som diagnostiserar en anmälningspliktig sjukdom hos djur är skyldig att anmäla fallet till Jordbruksverket och länsstyrelsen. Detaljerade regler för detta samt en lista över alla anmälningspliktiga sjukdomar finns i Statens Jordbruksverks föreskrifter och allmänna råd (SJVFS 2021:10) om biosäkerhetsåtgärder samt anmälan och övervakning av djursjukdomar och smittämnen. Konstaterade fall av sjukdomar enligt epizootilagen och zoonoslagen ska anmälas inom sex timmar, medan övriga sjukdomar ska anmälas inom fem arbetsdagar. Sjukdom enligt epizootilagen och zoonoslagen och sjukdom som tidigare inte påträffats i Sverige ska redan vid misstanke snarast anmälas till Jordbruksverket och länsstyrelsen, 3 kap 7 § SJVFS 2021:10. För sjukdomar enligt epizootilagen gäller anmälningsplikten vid misstanke för alla som yrkesmässigt kommer i kontakt med djur och även den som ansvarar för ett laboratorium där misstanke uppstår, 3 a § epizootilagen (1999:657).

Jordbruksverket ska i sin tur, inom 24 timmar från diagnos, anmäla vissa av de anmälningspliktiga sjukdomarna, enligt ovan, vidare till Europeiska kommissionen, artikel 19 EU:s förordning (EU) 2016/429 om överförbara djursjukdomar och om ändring och upphävande av vissa akter med avseende på djurhälsa (djurhälsolag) och till Världsgesamheten för djurhälsa (WOAH), se kap. 1.1 i Terrestrial Animal Health Code och kap. 1.1 i Aquatic Animal Health Code.

Kontakta Jordbruksverket

Under kontorstid kan du kontakta Djuravdelningen på telefonnummer 036-15 50 00. Vid akuta frågor eller behov av stöd utanför kontorstid kan du nå Jordbruksverkets tjänsteman i beredskap (TiB) dygnet runt på telefonnummer 0771-800 900.

7. Länsstyrelsen

Länsstyrelsen har en samordnande regional funktion, detta enligt 28 och 33 §§ livsmedelsförordningen (2006:813), och visst kontrollansvar inom livsmedelskedjan.

Länsstyrelsens ansvar som behörig kontrollmyndighet

- livsmedel och foder i primärproduktionen, detta enligt 23 § p. 9 livsmedelsförordningen (2006:813) och 12 b § förordningen (2006:814) om foder och animaliska biprodukter
- revision av kommunernas livsmedelskontroll
- vissa djursjukdomar, se bland annat 18 § zoonosförordningen (1999:660), 15 § epizootiförordningen (1999:659) och Jordbruksverkets beslut den 15 januari 2014, dnr 6.2.20-486/14

Beslut om utövande av offentlig kontroll över djurhållare och veterinär verksamhet

- kontroll när det gäller insamling, uppsamling, omlastning och transport av andra animaliska biprodukter än matavfall (enligt 3 kapitel, 1 § SJVFS 2007:21)
- djurskydd

Regional samordning och samverkan

Ibland finns ett extra stort behov av samarbete mellan myndigheterna. Det gäller till exempel när en utbrottsutredning berör eller kan beröra flera kommuner eller regioner samtidigt eller flyttas från kommun till kommun under utredningens gång. Länsstyrelsen kan vid behov ta på sig en samordnande roll och hjälpa till med samverkan i dessa fall.

Länsstyrelsen har dessutom en samordnande roll vid händelse av kris, detta enligt 52–54 §§ förordningen (2007:825) med länsstyrelseinstruktion och enligt 7 § (2017:868) med länsstyrelseinstruktion, till exempel vid utbrott av epizootier som svinpest eller fågelinfluensa, större livsmedels- eller foderutbrott, stora salmonellautbrott, dricksvattenutbrott, problem med dricksvattenförsörjningen, pandemier, med mera.

Kontakta länsstyrelsen

- om du misstänker smitta i primärproduktionen, i foder, livsmedel och djur
- om du misstänker att ett utbrott inom livsmedels- eller dricksvattenområdet berör flera kommuner i samma län
- om du misstänker en smittsam djursjukdom.

Vid brådskande ärenden eller efter kontorstid, kontakta länsstyrelsen via länsstyrelsens Tjänsteman i beredskap, genom det nationella TiB-numret 0771-800 900. Övrig tid, ring via respektive länsstyrelses växel.

8. Statens veterinärmedicinska anstalt, SVA

SVA är en veterinärmedicinsk expertmyndighet vars uppdrag är att främja djurs och människors hälsa, svensk djurhållning och miljö genom laboratorieanalyser, forskning, beredskap och rådgivning. SVA utför både forskning och övervakning av zoonoser, epizootier samt andra smittsamma djursjukdomar som finns i landet.

Vid utredningar av livsmedelsburna utbrott kan SVA bistå med

- rådgivning vid smitta från djur, djurmiljö eller foder
- rådgivning om provtagning av djur, djurmiljö eller foder
- påvisning och typning av smittämnen
- tolkning av analysresultat
- samarbete med andra aktörer vid utredning och bevakning av utbrott.

SVA är Sveriges enda heltäckande veterinärmedicinska laboratorium och utför en stor mängd analyser varje år. Verksamheten är mycket bred med expertis inom virologi, parasitologi, bakteriologi, patologi, kemi och foder. SVA sparar om möjligt de prov som skickas in så att de kan återanvändas inom forskning och som underlag för statistik. SVA är nationellt referenslaboratorium för ett flertal smittämnen, exempelvis salmonella, campylobacter, patogena E. coli och parasitära protozoer.

Du kan nå SVA:s växel dagtid på telefonnummer 018-67 40 00. Tjänsteman i Beredskap (TiB) upprätthålls dygnet runt av veterinärer på sektionen för epizootologi. Du kan kontakta dem för rådgivning vid misstanke om epizootier eller vid en större zoonotisk händelse eller vid en annan kris som berör myndigheten. Utanför ordinarie öppettider når du TiB på telefonnummer 018-67 40 01.

9. Läkare och annan hälso- och sjukvårdspersonal

Läkare och annan hälso- och sjukvårdspersonal skall vara uppmärksamma på smittsamma sjukdomar och vidta de åtgärder som skäligen kan krävas från smittskyddssynpunkt, detta enligt 2 kap. 4 § smittskyddslagen.

En läkare som konstaterar eller har misstanke om att någon har smittats av en allmänfarlig sjukdom eller annan anmälningspliktig sjukdom ska utan dröjsmål anmäla detta till smittskyddsläkaren och Folkhälsomyndigheten. Anmälningsskyldigheten gäller även läkare vid vissa laboratorier, detta enligt 2 kap. 5 § smittskyddslagen.

En läkare som har grundad anledning att anta att en person som i en yrkesmässig livsmedelsverksamhet handhar oförpackade livsmedel har sjukdom, smitta, sår eller annan skada som kan göra livsmedel icke säkra som livsmedel ska anmäla detta till den kontrollmyndighet som utövar kontroll över den aktuella verksamheten samt till smittskyddsläkaren, detta enligt 39 § livsmedelsförordningen (2006:813).

En läkare som finner grundad anledning att anta att matförgiftning orsakas av ett livsmedel vid yrkesmässig hantering anmäla detta till smittskyddsläkare, länsstyrelse, eller den kontrollmyndighet som utövar kontroll enligt livsmedelslagen, detta enligt 39 § livsmedelsförordningen (2006:813).

10. Övriga

Nationella vattenkatastrofgruppen, VAKA

VAKA består av experter med olika funktioner och kan lämna stöd vid kriser inom dricksvattenförsörjningen. VAKA ger stöd och råd via telefon eller på plats där händelsen inträffat, och kan förmedla kontakt till andra experter. VAKA-medlemmarna har kompetenser inom till exempel dricksvattenproduktion, mikrobiologi, analys, geohydrologi, miljöskydd och räddningstjänst. VAKA har även stor kompetens inom området krisledning, krishantering och informationshantering. VAKA har ett externt expertnätverk knutet till gruppen och har möjlighet att nå dessa utanför kontorstid. Genom VAKA är det också möjligt att låna från ett nationellt lager med utrustning för nödvattenförsörjning. Du kan nå VAKA dygnet runt via SOS-alarm på telefon 020-30 20 30.

VAKA

Försvarsinspektören för hälsa och miljö

Försvarsinspektören för hälsa och miljö (försvarsinspektören) ansvarar för livsmedelskontrollen inom Försvarmakten (FM), Försvarets materielverk (FMV) och Fortifikationsverket (FORTV) i enlighet med 23 och 25 §§ livsmedelsförordningen (2006:813). Försvarsinspektören ansvarar även för tillsynen av smittskyddet inom FM och FMV i enlighet med 9 kap. 1 § smittskyddslagen (2004:168).

I Försvarsinspektörens arbete ingår att ta emot anmälningar om misstänkta fall av livsmedels- och dricksvattenburen smitta vid de anläggningar där försvarsinspektören har kontrollansvar och därefter utreda utbrotten, t.ex. genom att intervjua drabbade, genomföra inspektioner och utföra provtagning.

Försvarsinspektörens matförgiftningsutredningar sker i nära samarbete med berörd livsmedelsföretagare som ju har det primära ansvaret för de producerade livsmedlen. Livsmedelsföretagaren ska göra orsaksutredningar och rapportera resultaten till försvarsinspektören.

Vid fall av misstänkt matförgiftning kan samråd ske med försvarshälsan eller berörd förbandsläkare. I detta avseende utövar försvarsinspektören även tillsyn att vårdgivarens smittskydd tillgodoser behovet av skydd mot spridning av smittsamma sjukdomar och skydd för enskilda. Tillsynen sker med stöd av 3 § förordning (2017:799) om försvarsinspektören för hälsa och miljöns tillsyn över hälso- och sjukvården, tandvården och smittskyddet.

Försvarsinspektören informerar och samverkar med smittskyddsläkaren i aktuellt län vid fall av misstänkt matförgiftning. Samverkan sker även med kommunala kontrollmyndigheter, Livsmedelsverket och länsstyrelser när behov finns.

Försvarsinspektören rapporterar i systemet iRASFF när risk föreligger att livsmedel som kan äventyra människors hälsa levererats från anläggning där försvarsinspektören har kontrollansvar. När agens påvisas i samband med utbrott sker en rapportering till Livsmedelsverket.

Försvarsinspektören kan kontaktas under kontorstid via FM:s växel 08-788 75 00 alternativt med e-post till fihm@mil.se. Vid behov under övrig tid kan kontakt fås med TIB1 073-143 59 05 alternativt TIB2 070-882 58 26.

Forum för beredskapsdiagnostik, FBD

FBD är en krisberedskapsinriktad laboratoriesamverkan mellan Livsmedelsverket, Folkhälsomyndigheten, Statens veterinärmedicinska anstalt, SVA, och FOI. Arbetet inom FBD syftar till att bättre utnyttja de nationella laboratorieresurserna vid utbrott eller hot om allvarlig smitta orsakad av bakterier i riskklass 3, och att genom sådan samordning kunna utföra kvalitetssäkrad diagnostik med god kapacitet och om en storskalig spridning av allvarlig smitta sker. FBD har bland en rad mikroorganismer fokuserat på bakterierna *Bacillus anthracis* och *Francisella tularensis*. FBD är enbart verksamt genom myndigheterna och de har sina utpekade ansvarsområden.

Polismyndigheten

Om någon misstänker att livsmedel eller dricksvatten kan ha förorenats med avsikt är det viktigt att polisen snabbt får möjlighet att påbörja en brottsutredning. Polisen har kompetens inom underrättelse och kriminalteknik.

Nationellt forensiskt centrum, NFC

NFC är före detta Statens kriminaltekniska laboratorium, SKL. De är Polismyndighetens nationella avdelning för forensisk, det vill säga rättslig, analysverksamhet. NFC leder också ett brett svenskt forensiskt nätverk där även FOI och Livsmedelsverket ingår. I nätverket finns expertkompetens om bland annat analys av CBRNE (kemiska, biologiska, radiologiska/nukleära och explosiva ämnen).

NFC

CBRNE

Senast uppdaterad 30 april 2026 Ansvarig grupp ROR_LH